

Қазақ тілі (қазақ тілі, қазақша, qazaq tili, qazaqsha قازاقشا ، قازاق تىلى) - қазақтардың тілі, түркі тілдерінің бірі. Қазақстан Республикасының мемлекеттік тілі. Ең жақын тілдер - қарақалпақ, ноғай және қарағаш, солармен бірге олар қыпшақ тілдерінің тобында қыпшақ-ноғай кіші тобын құрайды [2].

Ол XIV-XVII ғасырларда Алтын Орданың ыдырауы кезінде қазіргі Қазақстан аумағында қоныстанған туыстас түркі тайпаларының тілі ретінде қалыптасты [2]. Ол ақырында 17 ғасырдың ортасында қыпшақ-ноғай кіші тобының басқа тілдерінен бөлінді [3].

Қыпшақ-ноғай тармағындағы қазақ тілінің айрықша ерекшеліктеріне жалпы түрік сөздеріндегі «ч» және «ш» фонемаларын «sh» және «s» - ге ауыстыру, «m-b-p» және «n-d-t» фонемаларын кезектестіру жатады. сөздегі өз позицияларына байланысты, сонымен қатар кіші топтың басқа тілдерімен салыстырғанда жиірек, парсы және араб тілдерінен қарыз алу [3] [4].

Қазақ тілі тарихының негізгі дереккөздері:

Василий Васильевич Радлов, 1860, Түркі тайпаларының халық әдебиетінің үлгілері

Ильминский, Николай Иванович, 1860, Қырғыз диалектісін зерттеуге арналған материалдар, сөздік

Михаил Африканович Терентьев, 1867, Қырғыз тілінің грамматикасы

Березин, Илья Николаевич, 1870, Кітап қырғыз тілі, араб әріптерімен

Мелиоранский, Платон Михайлович, 1894, Қырғыз тілінің грамматикасы

Бірақ, бүгін мен кіріспе түрінде Я.П.Гавердовскийдің еңбектерімен таныстырғым келеді. және А.И.Левшина .. Олардың еңбектері жанама түрде 19 ғасырдың бірінші жартысындағы қазақ тіліне қатысты болғанымен, олардың құндылығы 19 ғасырдың басындағы қазақ тілі туралы басқа дерек көздерінің жоқтығында.

- Гавердовсия 1802-1803 жылдары қырғыз даласында, кіші ордада болды. Ол татар тілін жетік білген, сонымен бірге оның жанында алғашқы татар грамматикасының авторы Мирсалим Бекчурин, сондай-ақ Орынбор линиясынан шыққан аудармашы Кукляш Биктяшев болған.
- Барлық татарлар бірдей қолданатын қырғыздар сөйлейтін тіл - ежелгі түрік немесе моңғол тілі, бірақ өзінің қарабайыр белгісінен ұзақ өмір сүруден және бөтен халықтардың әртүрлі қарым-қатынасынан мүлдем аластатылған тіл. Біз қазір қырғыз халқы, тіпті татарлармен бірге, көптеген жағынан, айтылымдардың құрамы жағынан да, қырғыздар арасында қалмақтардан, цюнгорлардан және табиғи бухарлардан бастап қолданысқа енген кейбір сөздермен де ерекшеленеді деп айта аламыз.

- Қырғыздар мен татарлар арасындағы келісімнің үйлесімділігінде бірден байқалатын басты ұқсастық емес, бұл біріншісінің w орнына s шығаруы, мысалы: шур немесе шор (ащы тұз), қоқысты [қоқыс], шулай (сиц) - солай [солай] және тағы басқа. Ia немесе i - ee, ui, io, yu немесе u орнына олар чжа, чжэ, чжи, чжуо, чжуды айтады, мысалы: Яик - Жайық (Орал) [Жайық], ил (жел) - жел [жел], иок - zhok [жоқ], немесе zhog (жоқ); h орнына олар ц айтады, мысалы, pacha - patsya (патша) [патша], akcha - aktsya (ақша) [ақша] және т.б. К-дің орнына олар g дыбысын айтады, мысалы, кара - гара (қараңыз) [қара], каласин емес - галасин емес (не істеп жатырсыз) [калайсын емес, енді бұл кезек сіз таңдаған нәрсені білдіреді] және т.б.; және оның орнына кейде олар у-ны айтады, мысалы, итык - йтык (етік) [етек] және т.б. Кейбір жағдайларда у әрпінің дыбысы француз тіліндегі u және oe түрінде көрінеді.

- Зат есімдер мен жалқы есімдердің көпше түрі болмайды, мысалы: бір кап (бір дорба) [bir iap], дүрт кап (төрт кап) [төрт ап] және бір кісі (бір адам) [бір киси], көп қысы (көп адам) [көп кісі].
- 
- Есімшелер, жалғыз адам ретінде - men (i) [men], sin (you) [sen], ol (he) [ol], және біз, немесе mis (we) [biz], sis (you) [ciz / sizder], ol (they) [olar] use; дегенмен, бұлардан басқа рефлексивті және индикативті болмайды.
- 
- Бірінші және екінші тұлға жекеше сөздің орнына көптік жалғауды жиі қолданады, мысалы, чжатамен (өтірік) [zhatamyn] орнына олар чжатамиз (біз өтірік айтамыз) [zhatamiz] дейді.
- 
- Екінші адам сыпайылық үшін қолданылады, мысалы, айтасин емес (сіз не айтасыз) [айтасын емес], олар айтасис (не айтасыз) [айтасыз] айтпайды.
- 
- Кейбір жағдайларда генитатив айыптаушыға ұқсас, мысалы, ханум баласе (ханның баласы) [ханның баласы]; ханнум чакрч (хан сұраңыз) [ханды шақыршы], ал түпнұсқа - шығармашылықпен, мысалы, ханга бер (хану беріңіз) [ханға бер]; хан бар (ханның артынан бар) [ханның артынан бар].

- Олардың тілі - бүлінген түрік диалектісі, онда түрік үшін де, татар үшін де, Қырымның, Қазанның, кейде тіпті Орынбордың да түсініксіз сөздері көп. Сонымен қатар, түріктер мен татарлар w жазған жерде қырғыздар сөйлеседі, қайда біріншісінде l, u, ui, io, u, сол жерде олар dja, dzhe, dzhi, jo, dzhu деп айтады: r орнына олар x-ті қолданады. Дауысты дыбыстардың көпшілігі жасырын түрде айтылады, а және е әріптері жиі шатасатыны соншалық, оларды ажырату мүмкін емес, немесе, дәлірек айтсақ, осы екі дыбыстың арасында үшінші, ортасын құрайды.